

Яресько Р. С.
аспірантка ФММ, НТУУ «КПІ»

ДОСЛІДЖЕННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «РИЗИК» ЯК ЕКОНОМІЧНОЇ КАТЕГОРІЇ

В статті визначено взаємозв'язок етимології та лексичного значення поняття «ризик». Зазначено важливість застосування цього поняття в економічній теорії, що спричинено становленням ринкових відносин та посиленням умов і обставин сучасного бізнес середовища. Відмічено доцільність аналізу сутності поняття «ризик» як економічної категорії шляхом порівняння класичної та неокласичної теорій ризику, який включив ретельний огляд робіт відомих класиків, неокласиків і нобелівських лауреатів економічної діяльності. В статті також визначено безпосередню взаємозалежність категорії «ризик» з інвестиційною діяльністю та фінансовим менеджментом. У висновках подано власне авторське визначення поняття «ризик» як економічної категорії, на основі аналізу класичної та неокласичної теорій ризику, а також на основі сьогоденних загроз і вимог бізнес середовища.

Ключові слова: поняття ризик, невизначеність, етимологія, лексичне значення, економічна категорія, класична та неокласична теорія.

Вступ. Ризик на сьогодні є невід'ємним елементом в управлінні підприємства і його ігнорування може дорого коштувати, тому він повинен враховуватися керівництвом при формуванні цілей, задач і стратегій підприємства. Враховуючи поширеність ризику, який супроводжує будь-яку діяльність людини, існує розбіжність в тому як визначити це поняття.

Постановка завдання. Не звертаючи увагу на те, що питанням сутності ризику та його управління приділяється достатньо уваги в науковій, спеціалізованій літературі та в практиці провідних компаній світу, проблема ризику залишається досить складною та недостатньо дослідженою. А тому, для розуміння сутності та змісту ризику доцільно виявити його етимологічне і лексичне значення й знайти взаємозв'язок між ними.

Існує досить значна кількість різних думок у науковій літературі стосовно походження категорії «ризик». Варто відмітити, що дана історична категорія виникла ще на початку зародження цивілізації. Аналіз категорії «ризик» показав, що взаємозв'язок між еволюцією і лексичним значенням полягає у переході від «небезпеки» (ситуація, що пов'язана з небезпекою) до «негативної події» (ймовірність виникнення загрози).

Формування суспільної потреби у вживанні терміну «ризик» у часовому вимірі співпав із появою свідомого відчуття відповідальності за прийняті рішення у суб'єктів ризику, а розвиток товарно-грошових відносин спричинив становлення ризику як економічної категорії.

Результати дослідження. У XVIII ст., аналіз ризику мав важливі застосування в морському страхуванні. Шанси корабля благополучно повернутися в порт відправлення з отриманим прибутком, зіставлялися зі шансами його загибелі у морі, що несло розорення власникові. Сама по собі ідея ризику була нейтральною, заснована на підрахунку ймовірності втрат і придбань. Вдавшись до глибокого аналізу минулого, просліджується те, що це поняття виникло в XVII ст. у зв'язку з появою азартних ігор. Для них був розроблений спеціальний математичний аналіз шансів. Ризик тоді означав ймовірність появи деякої події в поєднанні з величиною втрат і виграшів, які воно спричинило б за собою. З XVII ст. аналіз ймовірностей стає основою наукового пізнання, перетворюючи природу очевидності, знання, авторитету і логіки (Hasking, 1975) [1, С. 243]. Будь-який процес або будь-яка діяльність мають свої ймовірності успіху чи невдачі. Обчислення ризику пустило глибокі коріння в науці та у виробництві, а також в якості теоретичної бази для прийняття рішень. Очевидно, що теорія ймовірності поклала основу сучасного підприємницького мислення.

Для того щоб зрозуміти економічну сутність категорії «ризик», варто порівняти класичну і неокласичну теорії ризику. Оскільки економічна теорія середньовіччя не характеризується значною кількістю теоретичних творів, а джерелами інформації виступали лише юридичні кодекси й церковні документи, то й в основному представники того часу були пов'язані з цими сферами. Так відомий тогочасний філософ й церковний учитель Фома Аквінський у своєму вченні «ризик», як економічну категорію, пов'язував в основному з втратою позичених грошей, тобто як певна негативна дія, котра може настати, якщо позикові кошти будуть втрачені [2, С. 36].

Цю думку і продовжив Адам Сміт, тобто він також використовував «ризик» в контексті втрати вкладеного капіталу. Оскільки він є одним із основоположників теорії прибутку, то саме А. Сміт вперше зазначив, що необхідно включити до прибутку щось на кшталт страхової премії компенсації ризику, на який наважилася людина, яка вклала свій капітал у цю справу. Відзначимо, що у А. Сміта, як і в інших представників класичної школи політекономії, ризик є чинником формування лише частини прибутку [3, С. 148].

Безпосереднє становлення класичної школи політичної економії пов'язане з розвитком сфери виробництва. У другій половині XVIII ст. представник фізіократів – Анн Робер Жак Тюрго – в своїх працях досліджуючи таку економічну категорію як прибуток промислового капіталіста, стверджував, що: «...прибуток – це заробітна плата за ризик...». Тобто саме у цей період відбувається перехід до поняття корисності, що ризик це не лише негативна подія, а й така дія, котра може принести користь чи винагороду [4, С. 48].

Такі прихильники класичної теорії ризику як Джеймс Мілль і Нассау Вільям Сеніор ототожнювали ризик з математичним очікуванням втрат

через вибір того чи іншого рішення, тобто ризик представляв собою збиток внаслідок реалізації цього рішення. Таким чином, у класичній теорії – «ризик» ототожнюється з очікуваними втратами, що можуть відбутися в результаті обраного рішення. Такий вузький та однобічний підхід до тлумачення сутності ризику викликало значну не прихильність, як серед економістів, так і серед математиків, що призвело до нового осмислення економічної категорії «ризик» [5; 6].

Класик теорії ризику, лауреат Нобелівської премії, Френк Найт вперше зробив теоретичний підсумок визначивши «ризик» – як ситуацію з невизначеним результатом, але відомими ймовірностями можливих подій. Він зазначав, що існують три типи ймовірності: апіорна (математична), емпірична (статистична) і оцінки [7, С. 12 – 19]. На його думку, рішення приймаються на основі наближених оцінок (величезна кількість фактів та їх взаємозв'язків, що впливають на параметри ситуації). Рішення приймається підсвідомо, потім воно вербалізується і раціоналізується (подається в логічному вигляді).

Також варто підмітити те, що Ф. Найт чітко розмежовує поняття «ризик» і «невизначеність» та їх вплив на прибуток підприємства, а ключовим об'єктом у цих відносинах виступає підприємець, тобто особа, що приймає управлінські рішення. На його думку «ризик» – є інструментом зняття невизначеності, тобто за допомогою ризику можна регулювати та управляти джерелами невизначеності [8, С. 210-235]. При чому ця невизначеність стосується насамперед майбутньої кон'юнктури ринку, і є фундаментальною властивістю ринкової системи.

Еволюція класичної політичної економії привнесла нові ідеї в аналіз капіталістичного виробництва. Відбулося розширення класичної теорії матеріального виробництва, яке не завершується на етапі вирішення питання прибутку й проблеми відтворення, а вноситься теорія ефективного попиту, розподілу й проблем реалізації продукції. Також відбулося становлення особи, – організатора виробництва, – як підприємця, відповідно до якого переноситься категорія «ризик» [9, С. 75]. Тобто, підприємець – це людина, що ризикує своїм капіталом, землею та іншим для отримання підприємницького доходу.

У 30-их роках ХХ ст. відомі економісти Альфред Маршал та Артур Пігу розробили основу неокласичної теорії підприємницького ризику [10, С. 10], сутність якого полягала в тому, що підприємець, коли надає перевагу одному з альтернативних рішень повинен керуватися двома критеріями: величиною очікуваного прибутку і розмірами її можливих коливань навколо середнього значення.

Суть неокласичної теорії ризику зводиться до наступного: в ринковій економіці підприємство працює в умовах невизначеності, у зв'язку, з чим прибуток є величиною випадковою і змінною, тому підприємця цікавить не тільки величина прибутку, але й розмах її ймовірних коливань. За даної теорії виходить, що невеликий, проте гарантований прибуток вигідніше,

ніж великий, однак сумнівний. Звідси робиться висновок про не вигідність участі в азартних іграх, лотереях і тому подібних азартних заходах.

Проаналізувавши класичну і неокласичну теорії ризику варто відмітити те, що класики на відміну від неокласиків розглядають настання ризикової події через призму теорії ймовірностей. Тобто результат людської діяльності, безпосередньо людини-підприємця, можливо розрахувати за допомогою математичних обчислень відомих варіантів його поведінки за тих чи інших обставин, які за умови ймовірні. Таким чином ймовірність настання ризикової події має пряму залежність від обраного рішення підприємцем, прийняття рішення класиками розглядається через когнітивно-психологічних і перцептивних можливостей суб'єктів. Відповідно саме поняття «ризик» класики визначають як збиток / виграш. При чому підприємець, який йде на ризик, це людина впевнена в собі та азартна, як зазначено в теорії Ф. Найта. Також нею керує «відчуття участі у грі», як стверджує М. Алле.

Неокласики в своїй теорії ризику абстрагуються від теорії ймовірностей, зазначаючи, що підприємець повинен керуватися двома принципами при прийнятті управлінських рішень: величиною очікуваного прибутку і розмірами її можливих коливань навколо середнього значення. При чому вибір підприємця впаде на той варіант де ймовірність отримання гарантованого невеликого прибутку є вищою, аніж отримання великого прибутку з малою ймовірністю. Таким чином вони відзначають недоцільність азартних ігор чи лотерей.

По мірі розвитку ринкових відносин проблема підприємницького ризику набувала все нових меж, а тому класична та неокласичні теорії ризику стали не задовольняти підприємців, оскільки виникла потреба у розробці теорії вибору, що враховує ризик варіанта вкладення капіталу (інвестицій), врахування ризику при кредитуванні, пов'язаного з техногенними причинами (знос і поломки устаткування), природними катастрофами, коливаннями цін і купівельного попиту тощо.

Значний внесок у вирішення цих проблем зробив англійський економіст Джон Мейнард Кейнс. Кейнс вводить поняття «витрат ризику», розуміючи під ними ті кошти, які підприємець повинен включати у витрати для страховки на випадок відхилення реальної виручки від планованої. У «витрати ризику» слід включати кошти для покриття можливих падінь ринкових цін, аварій та катастроф, передчасного зносу устаткування тощо. За Кейнсом підприємець повинен враховувати наступні напрямки підприємницького ризику:

- ризик втрати очікуваної вигоди від непередбачених обставин;
- ризик кредитора від можливої втрати позики;
- ризик від втрати реальної вартості грошей з часом [5].

Отже, найважливішим елементом в господарському житті стають інвестиції, які є інструментом відтворення та оновлення основного капіталу. Дж. Кейнс є одним із родоначальників теорії інвестування, а тому в його працях достатньо уваги приділено інвестиціям та поведінці

інвестора в умовах невизначеності. Разом з відомим економістом та нобелівським лауреатом Джоном Нешем стверджували, що:

1) інвестори змушені приймати інвестиційні рішення, не маючи повної інформації;

2) важливо базувати інвестиційні рішення на те, яке рішення, згідно вашим очікуванням, приймуть ваші конкуренти – при необхідності приймати однакові рішення, володіючи однаковою інформацією [11].

Таким чином, у теорії ймовірності та статистики, фінансового менеджменту й управління інвестиціями, ризик використовується в конкретному значенні, щоб вказати можливі відмінності в результатах приблизно деякого очікуваного значення. При чому ці відмінності можуть носити як позитивний, так і негативний вплив.

Висновок. Враховуючи еволюції поняття «ризик», аналіз наукової економічної літератури та рівень розвитку сучасного суспільства ми пропонуємо власне поняття цієї категорії, яке полягає в наступному: Ризик, як економічна категорія – це ймовірна подія, яка має характер як загрози, так і можливості. У першому випадку, вона становить ймовірність виникнення негативної події, яка призведе до втрати частини ресурсів, недотримання прибутків, банкрутства підприємства тощо. У протилежному випадку, вона полягає в ймовірності виникнення позитивної події, яка забезпечить отримання значної вигоди (доходу), підвищення іміджу підприємства, завоювання нового сегменту ринку тощо. При чому загроза та можливість виникають в однакових умовах невизначеності.

Список використаних джерел

1. Hacking I. The Emergence of Probability, a Philosophical Study of Early Ideas about Probability, Induction and Statistical Inference. Cambridge: Cambridge University Press, 1975.
2. Корнійчук Л. Я. Історія економічних учень : підручник / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; за аг. ред.. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – К. : КНЕУ, 2005. – 564 с.
3. Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / А. Смит. – Кн. I–II. – М. : Соцэкгиз, 1993. – 684 с.
4. Блюмин И. Г. История экономических учений (очерки теории) : монография / И. Г. Блюмин. – М. : Высшая школа, 1961. – 270 с.
5. Есипов В. Е., Маховикова Г. А., Мирзажанов С. К. Риски в оценке : теория, методы измерения : учебное пособие. – СПб. : Изд-во СПбГУЭФ, 2008. – 136 с.
6. Филина Ф. Н. Риск-менеджмент / Ф. Н. Филина. – М. : ГроссМедиа, РОСБУХ, 2008. – 232 с.
7. Коновалов А. С. Экономический риск как экономическая категория / А. С. Коновалов // Вестник ВГУ. Серия : экономика и управление. – 2011. – № 1. – С. 12 – 19.
8. Frank H. Knight. Risk, Uncertainty, and Profit Boston MA : Hart, Schaffner and Marx ; Houghton Mifflin, 1921, 381 p.
9. Корнійчук Л. Я. Історія економічних учень : підручник / Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко, А. М. Поручник та ін.; за аг. ред.. Л. Я. Корнійчук, Н. О. Татаренко. – К. : КНЕУ, 2005. – 564 с.
10. Тэпман Л. Н. Риски в экономике : учеб. пос. для вузов / Л. Н. Тэпман // Под ред. проф. В. А. Швандара. – М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2002. – 380 с.

11. Довбенко М. В. Современные экономические теории в трудах нобелиантов : учебн. пос. / М. В. Довбенко, Ю. И. Осик. – М. : Академия естествознания, 2011. – 305 с.

Яресько Р.С.

аспирантка, ФММ НТУУ «КПИ»

ИССЛЕДОВАНИЕ СУЩНОСТИ ПОНЯТИЯ «РИСК» КАК ЭКОНОМИЧЕСКОЙ КАТЕГОРИИ

В статье определена взаимосвязь этимологии и лексического значения понятия «риск». Отмечена важность применения этого понятия в экономической теории, что вызвано становлением рыночных отношений и усилением условий и обстоятельств современного бизнес пространства. Отмечена целесообразность анализа сущности понятия «риск» как экономической категории путем сравнения классической и неоклассической теорий риска, который включил тщательный обзор работ известных классиков, неоклассиков и нобелевских лауреатов экономной деятельности. В статье также определена непосредственная взаимозависимость категории «риск» с инвестиционной деятельностью и финансовым менеджментом. В заключении представлено собственное авторское определение понятия «риск» как экономической категории, на основе анализа классической и неоклассической теорий риска, а также на основе сегодняшних угроз и требований бизнес среды.

Ключевые слова: понятие риск, неопределенность, этимология, лексическое значение, экономическая категория, классическая и неоклассическая теория.

Iaresko R.

RESEARCH OF ESSENCE THE CONCEPT OF «RISK» AS AN ECONOMIC CATEGORY

The article defines the relationship etymology and the lexical meaning of the concept of «risk». Importance of the application of this concept in economic theory, which is caused by the emergence of market relations and the strengthening of the conditions and circumstances of modern business space, was noted. Appropriateness analysis essence of the concept of «risk» as an economic category by comparing the classical and neoclassical theories of risk, which included a thorough review of the works of famous classics, neoclassical and Nobel laureates economical activity was noted. The immediate interdependence category of «risk» with investment activities and financial management is defined in the article. Author's own definition of «risk» as an economic category, based on the analysis of classical and neoclassical theories of risk, as well as on the basis of today's threats and demands of business environment are presented in the conclusion.

Keywords: concept of risk, uncertainty, etymology, lexical meaning, economic category, classical and neoclassical theory.
